

BANKA FİNANSAL DURUM TABLOLARININ ANALİZİ

Ass. Dr. Ferruh ÇÖMLEKÇİ

I — GİRİŞ

Bankalar, iktisadi ve ticari faaliyetlerin yürütülmesinde ve gelişmesinde başlıca rolü olan mali müesseselerdir. Bu alandaki çalışmalarını kredi vermek suretiyle başarırlar. Kredi olarak dağıttıkları paraları halktan, firma ve mali müesseselerden sağladıkları vadeli ve vadesiz mevduatla karşılarlar. Bu bakımdan bankaları diğer işletmelerden ayıran en önemli husus, para ve kredi ticareti ile uğraşmaları ve bu itibarla farklı bir bünyeye sahip olmalarıdır.

Para, kredi ve kıymetli evrak hareketlerini bünyesinde toplaması sebebiyle de banka muhasebesi ve dolayısıyla bilânço ile kâr ve zarar hesabı diğer işletmelere nazaran farklılık gösterir. Bu sebeple, banka bilânçosu ile kâr ve zarar hesabını ayrı bir başlık altında incelemek gerekmektedir.

Diğer taraftan, banka bilânço ve kâr ve zarar hesabı, çeşitli grupların banka hakkında ihtiyaç duyduğu malûmatı vermesi ve bu grupların onların üzerinde çeşitli tahliller yapmaları sebebiyle de önem kazanmaktadır. Bu finansal durum tablolarından hissedarlar, mevduat sahipleri, kredi alanlar, potansiyel yatırımcılar (veya menkul kıymet analistleri) ve banka yönetim kadrosu çeşitli maksatlarla istifade eder. Bunlardan hissedarlar, banka işletmesinin kazanma gücü ve temettü dağıtımını ile yakinen ilgilenir. Finansal durum tablolarındaki malûmattan faydalanmak suretiyle işletmedeki mevcut yatırımlarını muhafaza edecekleri veya çekecekleri, hisselerini çoğaltmak veya azaltmak yoluna gidecekleri hususunda bir karara varırlar.

Potansiyel yatırımcılar da, bankanın yatırım yapmak için elverişli bir müessese olup olmadığı hususunda gerekli kararı yine aynı tabloları tetkik edip verirler.

Her iki grup tahlil neticesinde bir karara varmadan önce, ayrıca banka idaresinin ehliyetli olup olmadığı hususunu da bilmek ihtiyacını muhakkak hissedecektir. Çünkü, banka faaliyetlerinin en iyi bir şekilde yürütülmesi ve hesap devresinin kârlı bir şekilde kapatılması banka idarecilerinin kabiliyetine bağlıdır. Ayrıca, bankanın ilerideki faaliyetlerinin kârlı bir şekilde idare edileceğinin delili yine ehliyetli idareciler grubu olmaktadır.

Banka idarecileri finansal durum tabloları sayesinde ehliyetlerini ortaya koyup sorumluluklarından kurtuldukları gibi, bu tablolar üzerinde kendileri de tetkik ve tahlillerde bulunmak suretiyle bu sorumlulukları gereğince yerine getirmeyi başarırlar. Böyle yapmakla idareci işini daha da kolaylaştırmış olur.

Bankaya parasını yatıran mevduat sahibi, bankanın her an likidite bakımından en iyi durumda olmasını ve dolayısıyla parasını istediği zaman çekebileceğine inanmayı ister. Daha doğru bir şekilde ifade etmek istersek, mevduat sahibi parasının emniyette olmasını arzular. Diğer taraftan bankadan kredi alanlar bankanın sahip olduğu fonlarla ve aynı zamanda bu fonların kullamlışı ile ilgilenir.

Hülâsa, her bir grup ihtiyaç duyduğu malûmatı banka finansal durum tablolarından seçmek suretiyle veya aynı malûmata dayanarak tahlil ve yorumlar yapar ve farklı farklı sonuçlar çıkarır.

II — Bilânço

7129 No.lu Bankalar Kanununun 51. Maddesine göre bankalar senelik bilânçolarını Ticaret Vekâleti ile Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ve Bankalar Birliğinin mütalâalarını aldıktan sonra Maliye Vekâletince tesbit edilecek formüle mutabık olarak tanzim ederler. Bu hüküm yabancı memleketlerde teşekkül edip de Türkiye'de şube açmış olan bankalar için de caridir.

Bankalar bilânçolarını Türk parası üzerinden tanzim etmek zorundadırlar (B.K. Mad. 53). Ayrıca, bilânçonun tanzimi bakı-

mından Bankalar Kanununun 54. Maddesinde belirtilen şartlara da uymak mecburiyetindedirler. Bu maddeye göre: Bankaların, şubeleri ve muhabirleri (dahildeki ve hariçteki) ile hesap mutabakatını temin ettikten sonra senelik bilânço çıkarmaları gerekir.

Bankalarımızın neşrettikleri bilânçolarda şu aktif ve pasif kalemleri görmekteyiz:

AKTİF

- Ödenmemiş Sermaye
- Kasa
- T. C. Merkez Bankası
- Kanuni Karşılıklar Kasası
- Bankalar
- Tahviller ve Hisse Senetleri Cüzdanı
- Senetler Cüzdanı
- Avanslar
- Borçlu Cari Hesaplar
- Zırai Krediler
- İpotek Mukabili Krediler
- Mesleki Krediler
- İştiraklerimiz
- Müessese ve Teşebbüslerimiz
- Sabit Kıymetler
- Muhtelif Borçlular
- Diğer Aktifler
- İlk Tesis Masrafları
- Zarar
- Nazım Hesaplar

PASİF

- Sermaye
- İhtiyat Akçeleri
- Karşılıklar
- Tedavüldeki Tahvillerimiz
- Taahhütlerimiz
- Mevduat
- Tediye Emirleri
- Muhtelif Alacaklılar
- Talep Olunmamış Kıymetler

- Diğer Pasifler
- Kâr
- Nazım Hesaplar

A. *Aktif hesapların izahı*

Bilânço, bir işletmenin iktisadî ve mali durumunu aksettiren bir hülâsadır. Bu hülâsa iki kolondan müteşekkildir. Sol taraf aktif kolonu, sağ taraf ise pasif kolonu teşkil eder. Aktif, mizanın borç bakiyesi veren hesaplarının bulunduğu kısımdır.

Bilânçonun aktifi, bankanın sahip olduğu iktisadî değerlerin miktarını ve teşekkülünü, kısacası yatırımlarının cinsini ve miktarını gösterir.

1 — *Ödenmemiş sermaye*

Ödenmemiş sermaye hesabı, anonim şirket şekline has olup, gerçek bir aktif değer değildir. Hissedarlar tarafından taahhüt edilen sermayenin henüz ödenmemiş kısmını gösterir. Diğer bir ifade ile, işletmenin hissedarlardan olan sermaye taahhüdü şeklindeki alacağını takibe yarar. Sermayenin tamamı hissedarlar tarafından ilk kez ödenmiş ise, bu nevi bir hesap açılmayacaktır.

Ödenmemiş sermaye borç bakiyesi veren aktif bir hesaptır. Anonim Şirket şeklinde kurulması gereken bir bankanın (B. K. M. 3) kuruluşu sırasında veya sonradan sermaye artırılışına gidilmesi halinde, hissedarların taahhütlerinden ödemedikleri bir kısım olduğu takdirde açılan bir hesap nevidir. Bu son cümleden de anlaşılacağı gibi, bu hesap, sermayenin henüz ödenmemiş kısmı kadar borçlanır ve ileride ödeme yapıldıkça alacaklanır. Sermaye taahhütlerinin tamamı ödendiğinde hesap tamamen kapanır.

2. *Kasa*

Kasa hesabı, bilânço tarihi itibariyle bankanın kasasındaki nakit mevcudunu gösterir. Bu hesap, nakit girişlerinden dolayı borçlanır, para çıkışları halinde ise alacaklanır. Daima borç bakiyesi veren bir hesap nevidir.

3. *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*

Bu hesap, bankanın T. C. Merkez Bankası nezdindeki mevcudunu gösterir. Serbest ve bloke olmak üzere iki kısımdan meydana gelir. Serbest kısım, bankanın T. C. Merkez Bankasına vadesiz olarak yatırdığı paraları içine alır. Bloke kısım ise, pasifte taahhütlerimiz arasında yer almış bulunan «Kambiyo Transfer Emirleri Karşılığı» ve «Muhtelif Alacaklılar» arasında bulunan İthalât Teminatları olarak T. C. Merkez Bankasına yapılan nakdi tevdiattan ibarettir.

T. C. Merkez Bankasına bu maksatla yatırılan paralar hesabın borcuna, çekilen meblâğlar ise alacağına kaydedilmekte olup, bilançoda görülen miktar bu hesabın yıl sonu bakiyesini verir.

4. *Kanunî Karşılıklar Kasası*

Kanunî Karşılıklar Kasası Hesabı, banka mevduatlarının kanunî karşılıkları ile ihtiyat akçelerinin karşılıklarını gösterir ve şu iki unsurdan meydana gelir:

- a — Munzam Karşılıklar Mukabili Kıymetler
- b — Diğer Kanunî Karşılıklar Kasası
- a — Munzam Karşılıklar Mukbaili Kıymetler

7129 Sayılı Bankalar Kanunu gereğince bankaların T. C. Merkez Bankası nezdinde Amortisman ve Kredi Sandığı adına açılmış bir hesapta munzam karşılık tesis etmeleri gerekir. Bu munzam karşılığın, bankaların her üç ayın sonunda çıkarmış oldukları hesap vaziyetlerinde görünen mevduattan bankalar mevduatı düşüldükten sonra kalan üzerinden hesaplanacak muayyen nispetteki meblâğ olması lâzım gelir. Bu nispetin vadesiz ve vadeli mevduat için asgari ve azamisi memleketin umumi, iktisadî durumu gözönünde bulundurulur, zaman zaman Banka Kredilerini Tanzim Komitesi tarafından tesbit olunur. İşte bu nispetler dahilinde mevduata tekabül eden karşılık T. C. Merkez Bankası nezdindeki Amortisman ve Kredi Sandığı hesabına yatırıldığında bankalar, Kanunî Karşılıklar Kasası hesabını bu miktar kadar borçlandırır.

Mevduatın azalması veya karşılık nispetlerinin düşürülmesi hallerinde, ilgili bankalar karşılık hesabına yatırılan paraları mev-

duatın azalmasına veya nispetlerin düşürülmesine tekabül eden miktar kadar çekebilirler. Bunun aksi söz konusu olduğunda, yani mevduatta artış olduğunda veya karşılık nispetleri arttırıldığına yine ilgili bankalar mevduatın veya nispetlerin artışı oranında karşılıklarını arttırmakla mükelleftirler. Munzam karşılıktan yapılan çekilişler Kanuni Karşılıklar Kasası hesabının alacağına, karşılığa yapılan ilâveler hesabın borcuna geçirilir.

b — Diğer Kanuni Karşılıklar Kasası

Bankalar, Türk Ticaret Kanununun 466. maddesine göre her yıl safi kârın yirmide birini ödenmiş esas sermayenin beşte birini buluncaya kadar umumi yedek akçe olarak ayırmak mecburiyetindedir. Bundan başka, Türkiye’de faaliyette bulunan bütün bankalar Türk Ticaret Kanununun ve esas mukavelenamelelerinin mecbur kıldığı ihtiyatlardan ayrı olarak, 7129 Sayılı Bankalar Kanununun 35. Maddesine istinâden senelik safi kârlarından % 5 ini İleride Vukuu Muhtemel Zararlar Karşılığı olarak ayırmak zorundadır.

Bankalar Kanununun 36. Maddesine göre bankalar, senelik kârlarından T. T. K. nun hükmüne istinâden ayırdıkları kanuni ihtiyat akçeleri ile B. K. nun 35. Maddesi gereğince tesis ettikleri İleride Vukuu Muhtemel Zararlar Karşılığının tamamını senelik bilânçolarının umumi heyet tarafından kabul ve tasdikini müteakip bir ay içinde, Devlet İç İstikraz Tahvillerine veya Amortisman ve Kredi Sandığı Tahvillerine yatırırılar. Bu tahvillere yatırılan miktar Kanuni Karşılıklar Kasası hesabına borç olarak kaydedilir.

Bankalar Kanununun yine 36. Maddesine göre bir zarar meydana gelir ve bu zarar Kanuni İhtiyat Akçesinden veya İleride Vukuu Muhtemel Zararlar Karşılığında karşılanırsa, bankalar, bu ihtiyatlar karşılığında evvelce almış olduğu tahvilleri piyasaya satmakta veya diledikleri şekilde elden çıkarmakta serbesttir. Bu satış veya elden çıkarılış işlemi Kanuni Karşılıklar Kasası hesabının alacağı ile muhasebeleştirilir.

Bankalar bu ihtiyatlar karşılığında satın almak istedikleri tahvilleri Amortisman ve Kredi Sandığından temin etmek istediğinde sandık bu talebi karşılamazsa, tahvil temin edilinceye kadar ihtiyat akçelerinin karşılıklarını Amortisman ve Kredi San-

dığı namına Merkez Bankasına nakit olarak yatırmaya mecburdurlar (B. K. M. 36).

Buraya kadar belirtmiş olduğumuz hususlardan başka, bir bankanın kabul edebileceği tasarruf mevduatının azami nispetleri Bankalar Kanununun 28. Maddesinde belirtilmiştir. Bankaların bu nispetlerin üstünde mevduat kabul edebilmesi için % 50 karşılığını T. C. Merkez Bankası nezdinde Amortisman ve Kredi Sandığı adına açılmış bulunan karşılık hesabına yatırması gerekir. Yalnız, bu nevi mevduat için ayrıca (a) maddesinde belirtmiş olduğumuz munzam karşılığın ayrılmasına lüzum yoktur.

5. Bankalar

Bankalar hesabı, disponibl olarak bulunması icabeden nakit şeklindeki mevcutların T. C. Merkez Bankasından başka diğer bankalardaki kısmını gösterir. Bir başka deyişle, bir bankanın diğer bankalarda bulunan tevdiatının yıl sonu bakiyesini verir. Borç bakiyesi veren bir hesaptır.

6. Tahviller ve Hisse Senetleri Cüzdanı

Bankaların kendileri için satın aldıkları tahvil ve hisse senetleri bu hesapta takip edilir. Bu kıymetler bankanın kendi kasasında muhafaza olunur. Satın alınan tahvil ve hisse senetleri alış fiyatı ile hesabın borcuna, satışlar ise satış fiyatı üzerinden hesabın alacağına geçirilir. Daima borç bakiyesi veren bir hesap nevidir. Bu hesapta şu kıymetler yer alır:

- Tasarruf bonoları
- Amortisman ve kredi sandığı tahvilleri
- Belediyeler tahvilleri
- Diğer bankaların tahvilleri
- Hisse senetleri

Tahviller ve hisse senetleri kote olup olmadıklarına göre iki kısma ayrılır. Borsada alım ve satımı mümkün olan, yani borsada kayıtlı tahviller ve hisse senetleri kote adını alır. Bu nevi tahviller ve hisse senetleri derhal paraya çevrilebileceği için emre hazır kıymetler sınıfına girer. Borsada kayıtlı olmayanlara ise, kote olmayan esham ve tahvilât denir. Bu sonuncuların satışı kolayca yapılamıyacağından kısa vadede paraya çevrilebilen kıymetler sınıfına dahil edilir.

7. Senetler Cüzdanı

Senetler cüzdanı hesabında görülen kıymetler şunlardır:

- Çekler
- İskonto senetleri
- İştirâ senetleri

Banka ve diğer müesseselerin tanzim ettiği çekler senetler cüzdanı hesabında takip edilir.

İskonto senetleri, vadesine kadar hesaplanacak muayyen bir faiz miktarı düşüldükten sonra kalan bakiye üzerinden bankalarca satın alınan ticari senetleri ifade eder.

İştirâ senetleri ise, işlem bakımından iskontoya benzer. Fark, banka tarafından satın alınan senedin borçlusunun başka bir şehirde, alacaklısı ile bankanın aynı şehirde oluşudur. İskonto da ise, senedin borçlusu ile alacaklısı senedi kıran bankanın bulunduğu şehirdedir.

Buraya kadar belirttiğimiz hususlardan dolayı senetler cüzdanı hesabı borçlanır. Bu kıymetlerden bir çıkış olduğunda ise hesap alacaklanır.

Bilânçonun aktifinde gördüğümüz bu hesaba ait rakam, bilânçonun çıkarılış tarihi itibarıyla hesabın borç bakiyesini gösterir.

8. Avanslar

Avans, bankaların belli bir vade ile maddi bir teminat karşılığında borç para verme işlemine denir. Avanslar teminat olarak gösterilen kıymetlere göre isim alır:

- Altın ve gümüş mukabili avans
- Hazine bonoları mukabili avans
- Senet mukabili avans
(Burada senet kırdırılmaz, bankaya rehin olarak verilir)
- Mal mukabili avans
- Gayrimenkul mukabili avans
- Akreditif vesikaları mukabili avans
- Tahvil mukabili avans

- Hisse senetleri mukabili avans
- Ticari belgeler mukabili avans

Avans verildiğinde avans hesabı borçlandırılır. Avans şeklinde verilen kredi müşteri tarafından bir defada kullanılabilmesine karşılık, ödeme krediyi alan tarafından birden veya peyderpey yapılabilir. Müşteri bu hesaba karşılık olarak ödeme yaptığında hesap ödenen miktar kadar alacaklanır. Bilânçodaki rakam bankanın vermiş olduğu avansların bakiyesini teşkil eder.

9. Borçlu Cari Hesaplar

Borçlu cari hesap, bankaların müşterilerine ve iştiraklerine nakit kredi verme şekillerinden biridir. Bu nevi hesaplarda bankalar müşterileri için bir kredi limiti tayin ederler ve müşteri bu kredi limiti dahilinde bankadan para çekebilir. Para çekildikçe, çekilen meblâğ üzerinden cari hesap borçlandırılır. Bundan da anlaşılacağı gibi, limit tayin edilir edilmez herhangi bir kayıt düşülmez, müşterinin bu hesaba dayanarak çektiği meblâğlar kayda geçer. Müşterinin bankaya bu hesaba karşılık yatırdığı miktarlar ise hesabın alacağına yazılır.

Borçlu cari hesaplarda vade bahis mevzuu değildir. Bundan başka, borçlu cari hesap şeklinde bir kredi açılırken bankalar müşterilerinden kefil veya teminat isterler veya istemezler. Bu bakımdan borçlu cari hesaplar üçe ayrılır:

- Açık kredi şeklindeki borçlu cari hesaplar
- Kefalet mukabili açılan borçlu cari hesaplar
- Maddi bir teminata mukabil açılan borçlu cari hesaplar

Kefil ve maddi bir teminata lüzum görülmez, sadece müşterinin imzası ile şahsına açılan krediler «açık kredi şeklindeki borçlu cari hesaplar»ı meydana getirir. Bu şekil, banka için riskli bir işlemdir.

Eğer bir firmanın kefil olmasına mukabil kredi açılmakta ise, bu, «kefalet mukabili borçlu cari hesap» adını alır.

Maddi teminat karşılığında açılan borçlu cari hesaplar ise, verilen teminata göre isim alır: Altın ve gümüş mukabili borçlu cari hesap, senet mukabili borçlu cari hesap, mal mukabili borçlu cari hesap gibi.

8. Zırai Krediler

Zırai krediler hesabı Ziraat Bankasına has bir hesap nevidir. Bu kredi banka tarafından doğrudan doğruya açılabileceği gibi, tarım kredi ve satış kooperatiflerinin veya donatım kurumunun aracılığı ile de açılabilir.

Bu kredi nevi şu maksatlarla açılabilir:

- Ekim ve istihsal için lüzumlu vasıtaları temin etmek ve masrafları karşılamak,
- Arazi sahibi yapmak
- İşlenilmemiş toprakları ekim sahası haline getirmek
- Tohumluk yardımı
- Sürüm ve satış için kredi

9. İpotek Mukabili Krediler

Gayrimenkullerin (arsa ve bina) ipotek edilmesine mukabil banka tarafından verilen borç paralar ipotek mukabili kredileri teşkil eder. Bu nevi krediler emlak bankaları tarafından verilir.

7129 Sayılı Bankalar Kanununun 50 inci maddesine göre, bankalar, ticaret maksadı ile gayrimenkul alım ve satımı ile meşgul olamazlar veya gayrimenkul ipoteği mukabilinde kredi açamazlar. Ancak, gayrimenkul üzerine kredi açmalarına hususi kanunlarla izin verilmiş olan bankalarla Emniyet Sandığı ve bu kanuna tabi bankaların yabancı memleketlerdeki şubeleri bu maddenin hükmü ile bağlanmamıştır.

10. Mesleki Krediler

Mesleki krediler, küçük tüccar ve sanatkârlarla küçük sanat kooperatiflerine açılan cari hesaplardır. Mesleki krediler iskonto ve iştirak senedi, avans ve teminat karşılığında açılırlar.

11. İştiraklerimiz

Bir işletmenin kendi işteğal mevzuu ile alâkalı veya işi icabı faaliyetlerini ilgilendiren teşekküllere iştirak maksadiyle satın almış olduğu hisse senetleri «iştiraklerimiz hesabı»nda gösterilir. İştirak, yeni kurulmakta olan bir işletmenin kuruluşu sırasında bir pay sahibi olmak, yani kuruluşuna iştirak etmek şeklinde ola-

bileceği gibi, evvelce kurulmuş olanların hisse senetlerini satın almak suretiyle de olabilir.

İştirak eden bir müessese iştirak etmiş olduğu işletmelerin idare meclislerine girerek birçok menfaatler sağlar. Aynı zamanda kendi müessesesi için yıpratıcı olacak rekabetlere mani olabilme imkânını temin eder.

İştiraklerimiz hesabı, iştirak edilen işletmelere ait hisse senetlerini ihtiva eder. İştirak gayesiyle hisse senedi satın almak menkul kıymet ticareti dışında kalır ve bir plâsman muamelesi sayılır. Bu bakımdan, bu gaye ile satın alınan hisse senetleri «Tahvil-ler ve Hisse Senetleri Cüzdanı Hesabı»nda gösterilmez. Burada bir işletmenin sermayesine iştirak bahis konusudur. Bunun için satın alınan hisse senetleri sabit bir kıymetmiş gibi portföyde saklanır.

Bankalar Kanununun 48. Maddesinin 1. fıkrasına göre, bankaların iştiraklerine tahsis edecekleri sermayelerin umumi yekûnu ödenmiş veya Türkiye'ye fiilen tahsis edilmiş sermayeleri ile ihtiyatları toplamının % 10 unu geçemez. Yalnız, memleketin iktisadi kalkırması için lüzumlu ve sanayi, maden, enerji, nafia, nakliyat ve ihracat sahalarında kurulmuş olan müesseselere yapılacak iştirak bu hükmün dışındadır.

12. Müessese ve Teşebbüslerimiz.

Müessese ve teşebbüslerimiz hesabı, bankaların doğrudan doğruya kendi kurdukları müesseselere tahsis ettikleri sermaye miktarını gösterir. Bankalar Kanununun 48. maddesine göre bankalar ödenmiş sermayeleri ile ihtiyatları toplamının % 10 nundan fazlasını sermaye olarak tahsis edemezler. Yine aynı maddenin ikinci fıkrasına göre, memleketin iktisaden kalkınması için gerekli sahalarda kurulmuş teşebbüsler bunun dışında kalır.

13. Sabit Kıymetler

Menkul ve gayrimenkulleri gösteren sabit kıymetler hesabı, bilânçonun çıkarıldığı yıl sonuna kadar birikmiş kanuni amortismanların düşülmesinden sonra kalan tutarı ifade eder.

Menkul kıymetlere şunlar girer:

— Kasa ve çelik dolaplar

- Büro makineleri
- Mobilya ve mefruşat
- Diğer menkuler

Gayrimenkulleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Bankanın kendi işlerinde kullandığı binalar
- Bankanın kendi işlerinde kullandığı arsalar
- İnşa halindeki binalar
- İkramiyeye tahsis olunan bina ve arsalar
- Elden çıkarılacak bina ve arsalar

Bankalar Kanununun 50. Maddesine göre bankaların ticaret gâyesi ile gayrimenkul alıp satmaları yasaktır. Eğer alacaklarından dolayı ellerine gayrimenkul geçerse, bunu ele geçiriliş tarihinden itibaren üç sene içinde elden çıkarmak zorundadırlar. Bu zaman zarfında elden çıkarılması imkânsız olacaksa veya banka bu işlemden zarar göreceksa bu müddet Maliye Bakanlığınca uzatılabilir.

Sabit kıymetler iktisap değerleri üzerinden kayda geçirilir. İmha ve satış hallerinde birikmiş amortisman menkul veya gayrimenkulün iktisap değerinden düşüldükten sonra kalan zarar kaydedilmek üzere sabit kıymetler hesabına alacak yazılarak hesaptan çıkış yapılır. Bunun aksi olduğunda fark, satıştan elde edilen kâr olarak hesaba geçirilir.

14. Muhtelif Borçlular

Bu hesap, muvakkat mahiyetteki ödemelerle bazı geçici hesapların bilânço tarihindeki bakiyelerini gösterir. Diğer bir deyimle, banka nezdinde borçlu veya alacaklı bir hesaba sahip olmalarının bankaya olan borçlarını takibe yarayan bir hesap nevidir.

Bu hesap aşağıdaki müfredata sahip olabilir:

- Ödenen teminat mektupları
- 7129 Sayılı Bankalar Kanununun 41. Maddesinin son fıkrası mucibince bankaların kendi mensuplarına teminat mukabilinde üç maaşa kadar açabilecekleri krediden yaptıkları ödeme.
- Peşin ödenen kiralar
- Avans mahiyetindeki ödemeler ve sair hesaplar

15. Diğer Aktifler

Buraya kadar belirttiğimiz hesapların dışında kalan diğer hesaplar «diğer aktifler» başlığı altında toplanır. Daha açık bir ifade ile bu hesap, ayniyat mevcutlarını, gerekli işlemleri tamamlandıktan sonra esas hesaplarına intikal ettirilecek borçlu muvakkat ve mutavassıt hesaplardaki miktarlar ile tasfiye olunacak alacakları gösterir.

Ayniyat mevcudu, ileride kullanılmak üzere elde bulunduru lan mevcutları gösterir. Bunları da şu şekilde sıralayabiliriz:

- Kırtasiye stoku
- Levazım stoku
- Çek stoku
- Çeşitli pul stoku
- Odun ve kömür stoku
- Kumbara ve sair stoklar
- Matbua evrak

Bu kıymetler maliyet değerleri üzerinden girer ve çıkar.

Borçlu muvakkat ve mutavassıt hesaplar, muamele sırasında ilgili olduğu aktif hesaba kaydedilemiyen muameleler ile peşin ödenen masrafların ve geçici muamelelerin takibine yarar. Bunlardan muvakkat borçlulara şunlar girer:

- Depozitolar (elektrik, su ve gaz kaporaları gibi)
- Sayım neticesinde tesbit edilen noksanlıklar
- Mahkeme masrafları
- Protesto masrafları
- Harcirah avansları
- Peşin ödenen kiralara

Mutavassıt borçlulara da şu hesaplar dahil olur:

- Kâr ve zarar reeskontları
- Nezdimizde açılan akreditifler (Amir)
- Tarafımızdan açtırılan akreditifler (Amir)
- Kabul kredilerinden borçlular
- Borsa alış emirleri

Tasfiye olunacak hesaplar, idari ve kanuni takibe intikal etmiş alacakları gösterir ve şu tali hesaplardan meydana gelir:

- Tahsili gecikmiş alacaklar
- Kanuni takipteki alacaklar
- Şüpheli alacaklar
- Tahsili kabil olmayan alacaklar
- Taksite bağlanmış alacaklar

15. İlk Tesis Masrafları

Bu hesapta görülen miktar, bilânçonun tanzim edilmiş olduğu yıl sonuna kadar bankanın şube ve ajanlarının aktifleştirilmiş ve beş yıllık amortismanına tabi tutulmuş kuruluş ve taazzuv giderlerinden henüz tamamen amorti edilmemiş olanların birikmiş amortismanları düşüldükten sonra kalan bakiyedir.

16. Zarar

Bir yıllık faaliyeti esnasında bankanın kârlı bir şekilde çalışmaması halinde, kâr ve zarar hesabı sene sonunda aleyhte bakiye verir. Kâr ve zarar hesabı bu şekilde borç bakiye verdiği takdirde, bilânçonun aktifinde o yılın net zararını gösteren bir hesap olacaktır.

B. Pasif hesapların izahı

Bilânçonun sağ tarafı, yani pasif kolunu mizanın alacak bakiyesi veren hesaplarını ihtiva eder. Herşeyden evvel, aktif kıymetlerin elde edilmesinde kullanılan fonların kaynakları nelerdir, bunun bilinmesi gerekir. Zira bir işletmenin hayatiyetini devam ettirebilmesi, daha doğru bir ifade ile istihsalde bulunabilmesi için lüzumlu ekonomik kıymetlerin satın alınabilmesi sahip olunan kapital hacmi ile bu kapitalin elde edilebilmesine bağlıdır.

1. Sermaye

Bankanın hissedarları tarafından temin edilmiş olan ve itibari değeri gösteren bir hesaptır. Sermaye hesabı, ödenmiş olsun veya olmasın hissedarlarca taahhüt edilmiş olan ilk kuruluş sermayesi ile, sermaye artırılışına gidilmişse, ilâve sermaye toplamını bünyesinde tutar. Hissedarlar sermaye taahhütlerinin tamamını ödemişlerse ödenmiş sermayeden bahsedilebilir. Fakat bilânçoda her halde de sermaye terimi kullanılır. Yani sermaye

taahhüdü tamamen yerine getirilmiş olmasa da taahhüt edilen sermaye itibari değeri üzerinden pasifte yer alacaktır. Ödenmeyen kısım ise, aktifte ödenmemiş sermaye veya aksiyonerler hesabı olarak görülecektir.

2. İhtiyat akçeleri

7129 Sayılı Bankalar Kanununun 35. Maddesine, Türk Ticaret Kanununun 466 ve 467 nci maddelerine göre ayrılan kanuni yedek akçeler ile bankaların kendi statülerine ve umumi heyet kararıyla ayrılan fevkalâde yedek akçeler toplamı «İhtiyat Akçeleri Hesabı»nı meydana getirir. Bu ihtiyatlar müessesenin mali durumunu kuvvetlendirmek maksadiyle devre sonunda net kârdan ayrılır. Ayrılan bu ihtiyat akçeleri kâr ve zarar hesabının borçlandırılmasına mukabil alacaklanır ve alacak bakiyesi verdikleri için de bilânçonun pasifinde yer alır.

a — Kanuni ihtiyatlar

(1) Türk Ticaret Kanununa göre:

6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununun 466 cı Maddesi sermaye şirketlerinin, her yıl safi kârın yirmide birinin ödenmiş esas sermayelerinin beşte birini buluncaya kadar umumi yedek akçe olarak ayırmalarına amirdir.

Yine aynı kanunun 466 cı maddesinin ikinci fıkrasına göre, umumi yedek akçe kanuni haddini bulmuş olsa bile buna aşağıdaki paralar ilâve edilir:

- Hisse senetlerinin çıkarılmasında, çıkarma masrafları indirildikten sonra, itibari kıymetten fazla olarak elde edilen hasılatın itfalara veya yardım ve hayır işlerine sarf edilmeyen kısmı.
- İptal edilen hisse senetlerinin bedellerine mahsuben yapılan ödemelerin, bunların yerine çıkarılan senetlerden elde edilen hâsılat noksanı kapatıldıktan sonra, artan kısım.
- Safi kârdan, birinci fıkrada yazılı yedek akçeden (umumi yedek akçe) başka pay sahipleri için % 5 kâr payı ayrıldıktan sonra, pay sahipleriyle kâra iştirak eden diğer kimselere dağıtılması kararlaştırılmış olan kısmın onda biri.

(2) Bankalar Kanununa göre:

7129 Sayılı Bankalar Kanununun 35. Maddesine göre bankalar, senelik safi kârlarından % 5 İleride Vukuu Muhtemel Zararlar Karşılığı adı altında bir yedek akçe ayırmak zorundadır. Bu ayırma ihtiyat toplamı ödenmiş veya Türkiye'ye fiilen tahsis olunmuş sermayenin toplamına eşit oluncaya kadar devam eder. Eğer zarar vuku bulmuş ve bu zarar ihtiyattan karşılanmış ise, ihtiyat ayırımına aynı şartlar dahilinde devam olunur.

b — Fevkalâde ihtiyatlar

Banka statüsü gereğince ve umumi heyet kararıyla safi kârdan ayrılan ihtiyatlar toplamı fevkalâde ihtiyatları meydana getirir.

3. Karşılıklar

Tahsilleri hususunda tereddüt hasıl olan kanuni takipteki alacakları ve ileride doğabilecek zararları karşılayabilmek için bankaca ayrılan fonları gösterir. Bu fonlar (karşılıklar), ihtiyatlarda olduğu gibi hesap dönemi sonunda elde edilen kârdan ayrılmaz; sene sonunda kâr olsun veya olmasın kâr ve zarar hesabının borcundan ayrılır.

Şüpheli alacaklar hesabına atılmış teminatsız kalabilecek takipteki alacaklar için, aynı miktarda olmak üzere şüpheli alacaklar karşılığı ayrılır. Yalnız teminatlı alacaklarda bu karşılık teminatın dışında kalan miktara inhisar eder. Karşılık ayrılan şüpheli alacaklardan tahsilât yapılacak olursa, şüpheli alacaklar karşılığı hesabı aynı tutar kadar azaltılır.

Aktif kıymetlerin değer azalmaları sebebiyle doğabilecek muhtemel zararları telâfi için de «Kıymetten Düşme Karşılıkları» ayrılır. Yalnız burada dikkat edilmesi gereken husus: kullanmadan mütevellit meydana gelecek kıymet azalmalarının telâfisi değil, iktisadi faktörlerin tesiriyle meydana gelecek kıymet düşüklüklerinin telâfi edileceğidir. Bu nevi bir düşüklüğün, diğer bir deyişle zararın ne zaman vuku bulacağı belli olmadığından aktif kıymetin kendi hesabından bir indirim yapılmaz. Ancak, kâr ve zarar hesabına borç ve karşılık hesabına alacak yazmak suretiyle fon ayrılır. Bu fon pasif bir hesaptır. Bir zarar vuku bulduğunda, bu za-

rar evvelce ayrılan fondan karşılanır. Zarar karşılandıktan sonra bir fark kalırsa karşılıklar hesabına borç kaydı yapılmak suretiyle kâr ve zarara devredilir. Bu son işlem şüpheli alacaklar için ayrılan karşılık için de söz konusudur.

Rakam itibariyle karşılıkların büyük yekûn teşkil etmesi ihtiyatlarda olduğu gibi tek başına işletmenin sağlam bir bünyeye sahip olduğunu tam olarak göstermez. Diğer karşılıkların da bu arada göz önünde bulundurulması gerekir. Ancak o zaman karşılıkların fazla olması bankanın sağlam bünyeli olduğunu gösterebilir.

4. *Tedavüldeki tahvillerimiz*

Bu hesap bazen sadece «tahviller» başlığı altında da gösterilir. Mevduattan temin edilen kaynaklar vade bakımından çoğu zaman kısa veya vadesiz olduklarından, bankanın uzun vadeli yatırım veya kredi ihtiyacını karşılamaz. Bu bakımdan bankalar, bu plâsmanlarını karşılamak maksadiyle tahvil ihraç ederler. Tahviller basıldığı zaman nominal değerleri üzerinden nazım hesaplarda takip edilir. Satıldıklarında yine nominal değerleri üzerinden «tedavüldeki tahvillerimiz hesabı»na alacak olarak kaydedilir. Bu hesaptaki tahviller bankanın borcunu gösterir, yani pasif kıymettir.

Tahvil sahibi, banka ister kâr etsin ister zarar faiz geliri alır. Bundan başka, tahviller amorti edildiğinde tedavüldeki tahvillerimiz hesabı borçlanır, buna mukabil talep olunmamış kıymetler hesabı ise alacaklanır. Tahvil sahibine tahvil bedeli talep olunmamış kıymetler hesabı üzerinden ödenir.

5. *Taahhütlerimiz*

Taahhütlerimiz hesabı, T.C. Merkez Bankası ile dahil ve hariçteki bankalara ve diğer müesseselere olan borçları gösterir. Merkez Bankasına olan borç şu hususlardan doğar :

- Avans şeklinde banka lehine açtırılan kredi
- Reeskont ettirilen senetler
- Kambiyo transfer emirleri

Dahildeki ve hariçteki bankalara ve diğer müesseselere olan borçlar taahhütlerimiz hesabı içinde diğer taahhütlerimiz adı al-

tında gösterilir. Bu durumda diğer taahhütlerimiz hesabında şu hususlar yer alır :

- Kredili ithalât dolayısıyla satıcılara verilen borç senetleri
- Muhabir masrafları
- Amortisman ve Kredi Sandığına bankaya açılan borçlu cari hesap
- Diğer bir banka tarafından banka lehine açılan kredi (borçlu cari hesap şeklinde)

6. *Mevduat*

Hakiki ve hükmi üçüncü şahısların bankaya vadeli veya vadesiz olarak yatırdıkları paralar mevduatı meydana getirir ve bu paralar mevduat hesabı adı altında gösterilir. Mevduatın dört tali hesabı vardır :

- (1) Resmi mevduat
 - Vadeli
 - Vadesiz
- (2) Ticari mevduat
 - Vadeli
 - Vadesiz
- (3) Bankalar mevduatı
 - Vadeli
 - Vadesiz
- (4) Tasarruf mevduatı
 - Vadeli
 - Vadesiz

7129 sayılı Bankalar Kanununun 26. maddesi mevduat neveleri ile ilgili olarak şu hususu ihtiva eder :

«Bankalar hesaplarında resmi mevduatla ticari mevduatı, bankalar mevduatını ve tasarruf mevduatını yekdiğerinden ayırmaya ve bunları vadeli ve vadesiz olarak bir tasnife tâbi tutmaya mecburdur.»

Ayrıca, yine Bankalar Kanununun aynı maddesi bir sene ve daha fazla vadeli mevduatı, vadeli mevduat addetmekte olup, her bir mevduatı şu şekilde tarif etmektedir :

Resmi mevduat: Genel ve katma bütçeli daire ve müesseselere, mahallî idarelere, kanunla kurulmuş mütedavil sermayeli teşekküllere, mahkemelere, icra ve iflâs dairelerine, tereke hakimliklerine ve kanunla kurulmuş içtimâî sigorta müesseselerine ait mevduat, resmi mevduat sayılır.

Ticari mevduat: Her nevi ortaklıklara, tüccarların ticarethanelerine ve firmalarına, cemiyet, kooperatif ve birliklerin ticari işletmelerine, iktisadi devlet teşekkülü halindeki işletmelerle devlet veya mahallî dairelerin vaz'ettikleri sermaye ile kurulmuş şirketlere ve bunlara bağlı teşebbüs ve müesseselere ait mevduat ticari mevduattır.

Bankalar mevduatı: Bankaların (İktisadi Devlet teşekkülü halindeki bankalar dahil) yekdiğerine yaptıkları mevduat bu gruba dahildir.

Tasarruf mevduatı: Resmi ve ticari mevduatla bankalar mevduatı dışında kalan bircümle mevduat tasarruf mevduatı ad ve itibar olunur.

7. *Tediye emirleri*

Tediye emirleri hesabı, bankanın müşterileri adına gelmiş ve henüz ödenmemiş havale emirleriyle keşide edilen çek bedelleri tutarını gösterir. Diğer bir ifade ile, lehdarları müracaat etmemiş bulunan ödenecek havaleler ile çekleri belirtir. Bunlar bankanın borçlarını gösterir ve bu sebeple bu hesap daima alacak bakiyesi verir. Tediye emirleri rakamının kabarık olmaması iyidir.

8. *Muhtelif alacaklılar*

Bu hesap, ocak ayı içinde Maliye'ye ödenecek Banka ve Sigorta Muameleleri Vergileri ile Gelir Vergilerinin ve bazı geçici hesapların alacak bakiyelerini gösterir. Bu hesabın tali hesapları şu şekilde sıralanabilir :

- Tahakkuk etmiş vergi, resim ve harçlar
- Bloke paralar (teminat, kefalet ve akreditif karşılığı)
- Sigorta hesapları
- Tahsil olunan senet bedelleri
- Sair hesaplar

9. Talep olunmamış kıymetler

Bu hesap, bankanın tedavülde bulunan tahvillerinin vadesi gelmiş kupon bedelleri ile itfa tutarları ve hissedarlarınca geçen seneler temettülerinden henüz alınmamış olan miktarları göstermektedir.

10. Diğer pasifler

Bu hesap, lüzumlu işlemleri tamamlandıktan sonra esas hesaplarına geçirilecek muvakkat ve mutavassıt alacaklı hesaplarda kayıtlı tahsilât ile kâr ve zarar reeskontlarını gösterir. Diğer pasifler hesabının dökümü şöyle yapılabilir :

- Tasfiye edilecek hesaplar
- Depozitolar
- Kâr ve zarar reeskontları
- Sair alacaklılar

11. Kâr

Bu hesap bankanın bilânço yılı faaliyetleri neticesinde elde etmiş olduğu net kârı gösterir.

Buraya kadar belirtmiş olduğumuz hesaplardan başka bir de nazım hesaplar vardır ki, özellik arzemesi ve hem aktifte hem de pasifte yer alması sebebiyle en sona bırakmış olduk. Nazım hesapların tarifini şu şekilde yapabiliriz: ana hesaplarla ilgili olmayan, işletmenin patrimuanına tesir etmeyen ve aktif ve pasifte aynı tutar üzerinden yer alan bir hesaptır. Bu hesaplar, bilânçonun altında ve esas yekünden sonra yer alır. Tali hesapları şunlardır :

- Cirolarımız (Merkez Bankasına ve diğer)
- Kefaletlerimiz
- Teminat olarak alınmış gayrimenkuller
- Tahsil senetleri
- Teminat senetleri
- Nezdimizde açtırılan akreditifler
- Tarafımızdan açtırılan akreditifler
- Diğer nazım hesaplar

III --- KÂR VE ZARAR HESABI

Bankalar kredi verirken faiz alır, mevduat toplarken faiz verirler. Senet iskonto ederken bir komisyona hak kazanırlar, kendi kırdıkları senetler için de iskonto uygularlar. Havalelerden ücret alır ve verirler. Kasa kiralayanlardan ise bir kira alırlar. Hizmetler karşılığı alınan ve verilen ücretler sonuç hesaplarına intikal ettirilir. Bunlar ve bunlara benzer netice hesapları kâr ve zarar hesabında toplanır. Bu hesap borç bakiyesi veriyorsa hesap yılı zararla kapanmış demektir. Alacak bakiyesi bahis konusu olduğunda banka kârlı bir şekilde hesap yılını kapatmış olur.

Analiz kısmında faydalı olacağı düşüncesiyle, kâr ve zarar hesabında yer alan kalemleri belirtmeyi uygun bulmaktayız. Yalnız bilânço kalemlerini ele aldığımız şekilde bir izahata yer vermeyeceğiz. Zira her bir kalemin isminden taşıdığı anlam kolayca anlaşılabilir kanısındayız.

Kâr ve zarar hesabının borcunda yer alan hesaplar şunlardır:

- Personel masrafları
 - Vergi ve harçlar
 - Verilen faiz ve komisyonlar
 - Kambiyo zararları
 - Tasarrufu teşvik ikramiyeleri
 - Amortisman ve karşılıklar
 - Müessese ve teşebbüslerimiz zararı
 - Diğer masraf ve zararlar
 - Kâr (Alacak bakiyesi olarak hesabın borcuna gelen rakam)
- Kâr ve zarar hesabının alacağında bulunan hesaplar :
- Alınan faiz ve komisyonlar
 - Tahviller ve hisse senetleri cüzdanı gelirleri
 - Banka hizmetleri karşılığı alınan faiz ve komisyonlar
 - Kambiyo kârları
 - İştiraklerimiz kârları
 - Müessese ve teşebbüslerimiz kârları
 - Muhtelif kârlar
 - Zarar (Kâr ve zarar hesabının borç bakiyesi vermesi halinde bahis konusu olur.)

IV — BİLÂNÇONUN ANALİZİ

Analiz, banka bilânçosunda yer alan çeşitli kalemler arasındaki münasebetin tespit edilmesi işidir. Bu da, aktif ve pasif unsurların kendi aralarında yapılacak kıyaslamalar, aktif ve pasif unsurların karşılaştırılması ve aynı zamanda bankanın faaliyet sonuçlarının gözönünde tutulması suretiyle yapılacak bazı hesaplama ve tahminlerden ibarettir.

Bilânço analizi, bir tek bilânço ve kâr ve zarar hesabı ile değil, birkaç yılın mali tabloları ele alınmak suretiyle yapılmalıdır. Analiz bu şekilde yapıldığı takdirde iyi netice alınacaktır. Bu arada aynı sahada çalışan diğer bankalara ait mali durum tabloları ile analizi yapılan bankanın bulunduğu muhutin ve ekonomik şartların da nazarı itibara alınması gerekir.

A. *Bilânçonun analize hazırlanması*

Bir bankanın mali durum tabloları ile faaliyet sonuçlarını analiz ve yorumunu kolaylaştırmak için bilânçodaki hesapları gruplandırmak faydalı olacaktır. Bu bakımdan aktifi teşkil eden hesapları ilk olarak iki ana gruba ayırmak gerekir. Bu tasnif kıymetlerin işletmede oynadıkları role istinaden «Dönen Kıymetler» ve «Sabit Kıymetler» şeklinde yapılır. Dönen kıymetler, para ve paranın çeşitli değişmelere uğramasından meydana gelen kalemleri ifade eder.

Aktifin ikinci bölümünü meydana getiren sabit kıymetler ise, dönen kıymetlerin aksine satılmasına ve paraya çevrilmesine imkân olmayan ve bankanın kendi ihtiyacı için elde tutulan değerlerdir.

Dönen kıymetleri meydana getiren kalemler de kendi aralarında paraya çevrilebilme kabiliyetlerine göre ikiye bölünür: Emre Hazır Kıymetler ve Kısa Vadede Paraya Çevrilebilen Kıymetler. Emre hazır kıymetler, isminden de anlaşılacağı gibi, eldeki mevcut paraları ve istenildiğinde hemen çekilebilecek diğer bankadaki paralar ile kote tahviller ve hisse senetlerini içine alır. Nakit şeklinde olmayan ve paraya çevrilmesi mümkün olan kıymetler de kısa vadede paraya çevrilebilen kıymetleri teşkil eder.

Sabit kıymetleri de «maddi sabit kıymetler», «gayri maddi sabit kıymetler» ve «mali sabit kıymetler» olmak üzere üç kısma ayırmaktayız.

Bir banka bankacılık faaliyetlerini yürütebilmek için bina, ve demirbaş gibi kıymetlere ihtiyaç duyar. Bu çeşit kıymetler göz ile görülebilip, el ile tutulabildiği için maddi kıymetler olarak adlandırılır. Aynı zamanda banka bunları bir mali sıkıntıya düştüğünde satamaz, zira aksi takdirde faaliyetini devam ettirebilmesi mümkün olmayacaktır. Bu bakımdan da bu nevi kıymetler sabit başlığını almaktadır.

Maddi sabit kıymetlerin aksine mücerret olmayan değerler gayri maddi sabit kıymetler grupunu meydana getirir.

Mali sabit kıymetler ise, mevzuat gereğince veya bankanın kendi arzusu ile uzun süreli olarak yaptığı yatırımları gösterir.

Bütün bunlardan ayrı olarak, eğer banka hesap dönemini zararlarla kapatmışsa «Netice Hesabı» adı altında üçüncü bir ana gruba yer verileceği muhakkaktır.

Buraya kadar belirtmiş olduğumuz hususları toplu olarak gösterelim :

AKTİF

I — DÖNEN KIYMETLER

- a. Emre hazır kıymetler
 - Kasa
 - T. C. Merkez Bankası
 - Bankalar
 - Kanuni karşılıklar kasası (Mevduat munzam karşılığı)
 - Tahviller ve hisse senetleri cüzdanı (Kote olanlar)
- b. Kısa vadede paraya çevrilebilen kıymetler
 - Borçlu cari hesaplar
 - Ödenmemiş sermaye

Tahviller ve hisse senetleri cüzdanı (Kote olmayanlar)
Senetler cüzdanı
Avanslar
Zırai krediler
Mesleki krediler
Muhtelif borçlular
Diğer aktifler

II — SABİT KIYMETLER

- a. Maddi sabit kıymetler
Sabit kıymetler
— Menkuller
— Gayrimenkuller
- b. Gayri maddi sabit kıymetler
İlk tesis masrafları
- c. Mali sabit kıymetler
İştiraklerimiz
İpotek mukabili krediler
Kanuni karşılıklar kasası (Diğer kanuni karşılıklar kasası)
Müessese ve teşebbüslerimiz

III — NETİCE HESABI

..... yılı zararı

Pasif banka işletmesinin emrine tahsis edilen sermayelerin kaynağını iki grup altında toplar: Öz Sermaye ve Yabancı Sermaye. Öz sermaye ihtiyatlar, karşılıklar ve kârın toplamından ibarettir. Bunların dışında kalan, üçüncü şahıslardan muhtelif şekillerde temin edilen paralar yabancı sermayeyi teşkil eder. Bu yabancı sermaye de uzun vadeli, kısa vadeli veya vadesiz olabilir. Bunun için yabancı sermayeyi teşkil eden kalemler kendi aralarında bu esasa göre üç tali başlığa ayrılır: «Uzun Vadeli Yabancı Sermaye», «Kısa Vadeli Yabancı Sermaye» ve «Vadesiz Yabancı Sermaye». Bu durumda pasifin tasnifi şu şekilde olacaktır:

PASİF

I — ÖZ SERMAYE

Sermaye
İhtyat Akçeleri
Karşılıklar
Kâr

II — YABANCI SERMAYE

- a. Uzun vadeli yabancı sermaye
Tedavüldeki tahvillerimiz
- b. Kısa vadeli yabancı sermaye
Mevduat (Vadeli)
Taahhütlerimiz
Muhtelif alacaklılar
Diğer pasifler
- c. Vadesiz yabancı sermaye
Mevduat (Vadesiz)
Tediye emirleri
Talep olunmamış kıymetler

B. *Aktif ve pasifin umumi mukayesesi*

1 — Kati rakamlar metodu

Kati rakamlar metodu, en az iki bilânçoda yer alan hesapların kendi aralarında mukayesesine imkân veren bir usuldür. Bu, bilânço hesaplarının karşısına kaç yıla ait bilânço incelenecekse o yılların rakamları yan yana konularak, doğrudan doğruya rakamlar itibariyle seyri incelemekten ibaret bir ameliyedir. Bu metodun faydası, rakamların seneler itibariyle seyrini ilk bakışta göstermesi ve fazla bir işlemi gerektirmemesidir.

Bankaların yıllık raporlarında bu tür bir mukayeseye ekseriya yer verilir. Meselâ (x) bankasının 1968-1969 yıllarına ait aktif ve pasifin umumi mukayesesi aşağıda görüldüğü gibidir:

Aktifin umumi mukayesesi :

	<u>1968</u>	<u>1969</u>
Ödenmemiş sermaye	6.275.840,18	5.546.686,90
Kasa	4.601.853,97	6.529.478,88
T. C. Merkez Bankası	17.732,43	89.393,04
Kanuni karşılıklar kasası	5.746.655,62	11.840.245,02
Bankalar	1.845.274,75	1.548.844,19
Tahviller ve hisse senetleri cüzdanı ...	431.637,75	38.330,—
Senetler cüzdanı	9.664.911,25	18.959.594,96
Borçlu cari hesaplar	30.414.477,09	77.384.389,18
İştiraklerimiz	1.072.000,—	1.070.500,—
Sabit kıymetler	2.453.926,10	2.525.586,60
Muhtelif borçlular	2.525.219,37	5.329.429,87
Diğer aktifler	10.352.760,49	13.318.460,10
İlk tesis masrafları	759.438,66	834.929,68
Y e k û n :	<u>76.161.727,66</u>	<u>145.015.868,42</u>
Nazım hesaplar	153.318.411,78	266.723.242,42

Pasifin umumi mukayesesi :

	<u>1968</u>	<u>1969</u>
Sermaye	22.000.000,—	22.000.000,—
İhtiyat akçeleri	165.155,03	447.716,40
Karşılıklar	—	437.206,40
Taahhütlerimiz	4.716.321,68	17.713.829,72
Mevduat	41.665.183,41	79.390.262,99
Tediye emirleri	63.614,25	128.970,76
Muhtelif alacaklılar	4.849.594,34	20.002.293,16
Talep olunmamış kıymetler	9.031,08	19.366,73
Diğer pasifler	1.206.269,87	1.784.724,79
Geçen seneden müdevver kâr	183.625,22	—
Bilanço yılı kârı	1.302.932,78	3.091.497,47
Y e k û n :	<u>76.161.727,66</u>	<u>145.015.868,42</u>
Nazım hesaplar	153.318.411,78	266.723.242,42

2 — *Kati rakamlarla ± fark*

Bu usulde yukarıdaki şekil aynen muhafaza edilmekte ve yalnız mukayeseye bir de ± fark sütunu ilâve edilmektedir. ± fark sütununda (—) veya (+) olarak mukayese edilen iki yılın rakamları arasındaki fark gösterilmektedir. Bundan da anlaşılacağı gibi, bu usulde iki yıla ait bilânço mukayese edilebilir. Misal vermiş olmak maksadiyle bir önceki örnekten sadece aktifi ele alalım:

Aktifin umumi mukayesesi :

	<u>1968</u>	<u>1969</u>		<u>Fark</u>
Ödenmemiş sermaye ...	6.275.840,18	5.546.686,90	—	729.153,28
Kasa	4.601.853,97	6.529.478,88	+	1.927.624,91
T. C. Merkez Bankası ...	17.732,43	89.393,04	+	71.660,61
Kanuni karşılıklar ka.	5.746.655,62	11.840.245,02	+	6.093.589,40
Bankalar	1.845.274,75	1.548.844,19	—	296.430,56
Tahviller ve his. s.c. ...	431.637,75	38.330,—	—	393.307,75
Senetler cüzdanı	9.664.911,25	18.959.594,96	+	9.294.683,71
Borçlu cari hesaplar ...	30.414.477,09	77.384.389,18	+	46.969.912,09
İştiraklerimiz	1.072.000,—	1.070.500,—	—	1.500,—
Sabit kıymetler	2.453.926,10	2.525.586,60	+	71.660,50
Muhtelif borçlular	2.525.219,37	5.329.429,87	+	2.804.210,50
Diğer aktifler	10.352.760,49	13.318.460,10	+	2.965.699,61
İlk tesis masrafları ...	759.438,66	834.929,68	+	75.491,02
Y e k ü n	<u>76.161.727,66</u>	<u>145.015.868,42</u>	+	<u>68.854.140,76</u>
Nazım hesaplar	153.318.411,78	266.723.242,42	+	118.404.830,64

3 — *Kati rakamlarla azalma - çoğalma*

fark yerine bu sefer azalan ve çoğalan sütunlarına yer verilir. Bu suretle hesapların müsbet veya menfi yönde seyirleri daha kolay bir şekilde görülebilir. Yukarıdaki misalin pasif kolonunu bu usule göre tanzim edersek:

Pasifin umumi mukayesesi :

	<u>1968</u>	<u>1969</u>	<u>Azalan</u>	<u>Çoğalan</u>
Sermaye	22.000.000,—	22.000.000,—	—	—
İhtiyat akçeleri	165.155,03	447.716,40	—	282.561,37
Karşılıklar	—	437.206,40	—	437.206,40
Taahhütlerimiz	4.716.321,68	17.713.829,72	—	12.997.508,04
Mevduat	41.665.183,41	79.390.262,99	—	37.725.079,58
Ted. emir.	63.614,25	128.970,76	—	65.356,51
Muh. alac.	4.849.594,34	20.002.293,16	—	15.152.698,82
Tal. ol. kıy.	9.031,08	19.366,73	—	10.335,65
Diğer pasifler	1.206.269,87	1.784.724,79	—	578.454,92
Geçen seneden müdevver kâr	183.625,22	—	183.625,22	—
Bilânço yılı kârı	<u>1.302.932,78</u>	<u>3.091.497,47</u>	—	<u>1.788.564,69</u>
Y e k û n	<u>76.161.727,66</u>	<u>145.015.868,42</u>	—	<u>68.854.140,76</u>
Nazım hesaplar	153.318.411,78	266.723.242,42	—	113.404.830,64

Not : Şekilden de anlaşılacağı gibi yekûn kısmına ait azalma veya çoğalma yine yekûnu teşkil eden rakamların arasındaki farktan ibarettir.

4 — Yüzde metodu

Yüzde metodunda bilânçonun yekûnu 100 kabul edilerek her bir hesap buna nispet edilir. Bunun için de bilânçonun aktif yekûnu ile pasif yekûnu 100 olarak ifade edilir ve aktif-pasif hesaplar bu yekûnlara nispet edilirler. Bu metotla ilgili olarak şu misali gösterebiliriz:

Aktifin umumi mukayesesi :

	<u>1968</u>	<u>%</u>	<u>1969</u>	<u>%</u>
Ödenmemiş sermaye	—	—	726.735,—	0,20
Kasa	38.524.893,—	7,52	25.422.652,—	7,01
T. C. Merkez Bankası	40.075.367,—	7,83	32.423.354,—	8,94
Kanuni karşılıklar kasası	63.147.269,—	12,33	47.129.473,—	13,—
Bankalar	9.835.646,—	1,92	4.619.945,—	1,28
Plâsmanlar	307.294.837,—	59,96	202.469.482,—	55,88
İştirakler	12.134.945,—	2,36	8.662.095,—	2,39
Muhtelif borçlular	2.683.998,—	0,52	7.574.033,—	2,09
Sabit kıymetler	20.537.368,—	4,—	19.079.383,—	5,27
Diğer aktifler	18.267.005,—	3,56	14.293.368,—	3,94
	<u>512.501.328,—</u>	<u>100</u>	<u>362.400.520,—</u>	<u>100</u>

1968 yılına ait yüzdelerin bulunuşu: Misal olarak sadece kasa hesabına ait yüzdenin hesaplanışını gösterelim.

$$\frac{38.524.893 \times 100}{512.501.328} = \% 7,52$$

1969 yılına ait yüzdenin bulunuşu :

$$\frac{726.735 \times 100}{362.400.520} = \% 0,20$$

Diğer yıllara ait yüzdeler de aynı kasa yüzdelerini hesaplar-ken takip ettiğimiz usule göre bulunur.

Aktifin umumi mukayesesini yaptığımız tabloya \mp fark sütunu veya hem \mp fark sütunu, hem de yüzde sütunu ilâve edilebilir. Bununla hesapların her yılın bilânço yekûnuna nispetle durumunu ve her iki yıl sonundaki seyrini bir anda görmek mümkün olur. Belirttiğimiz bütün sütunları ihtiva eden kısa bir misal 176. sahifede verilmiştir.

Misaldeki \mp fark sütununa ait yüzdelerin bulunuşunda şu usül takip edilmiştir:

$$\frac{\pm \text{Fark} \times 100}{\text{Esas yıl}} = \%$$

Bilânço analizinde geçmiş yıllara ait verilerden istifade edilerek gelecek hakkında tahmin yürütülür. Bu bakımdan, yani ilerisi için tahminlerde bulunmak maksadıyla ele alınan devrelerden ilki esas yıl addolunur. Buna göre \mp fark yüzdelerinin bulunuşu şu şekilde olacaktır:

$$\frac{2.192.417 \times 100}{41.513.992} = \% 5,28 \text{ (Diğerleri de bu şekilde bulunur)}$$

Fark toplamına ait yüzdenin bulunuşu :

$$\frac{12.660.516 \times 100}{278.024.060} = \% 4,55 \text{ oranında bir artış}$$

Pasifin unumi mukayesesi :

	<u>1968</u>	<u>%</u>	<u>1969</u>	<u>%</u>	<u>± Fark</u>	<u>%</u>
Sermayo ve ihtiyatlar	41.513.992,—	14,94	43.706.339,—	15,03	+ 2.192.417,—	+ 5,28
Taahhütlerimiz	17.251.494,—	6,21	15.641.517,—	5,29	— 1.609.977,—	— 9,33
Mevduat	200.965.577,—	72,28	109.982.879,—	72,23	+ 9.017.362,—	+ 4,49
Muvakkat alacaklılar	<u>18.293.097,—</u>	<u>6,57</u>	<u>21.353.841,—</u>	<u>7,35</u>	<u>+ 3.060.744,—</u>	<u>+ 16,73</u>
	278.024.060,—	100	290.684.576,—	100	+ 12.660.516,—	+ 4,55

± Fark toplamının bulunuşu :

$$290.684.576 - 278.024.060 = + 12.660.516$$

5 — Endis rakamları veya standart bilânço metodu

Bu usulde, bilânçolar arasında mukayeselerin yapılabilmesi için evvelâ mukayeseye esas olabilecek bir yılın bilânçosu tesbit edilir. Tespit edilen bu bilânçonun bankanın durumunu her bakımdan en iyi bir şekilde aksettirecek yıla ait olması gerekir. Aksi takdirde, mukayeseler neticesinde yapılacak yorumlar yanlış olacaktır. Bu bakımdan en normal sene olarak seçilen bilânçonun her kalemi 100 olarak kabul edilip, diğer yıllara ait aynı kalemler buna istinaden hesaplanır. Bununla ilgili olarak şu misali verebiliriz:

	<u>1966</u>	<u>1967</u>	<u>1968</u>	<u>1969</u>
Kasa	525.000,—	600.000,—	480.000,—	700.000,—
Borçlu cari hesabı	1.500.000,—	2.000.000,—	4.000.000,—	1.300.000,—
Avanslar	<u>6.000.000,—</u>	<u>4.000.000,—</u>	<u>2.000.000,—</u>	<u>3.000.000,—</u>
Kasa	100	114	91,5	125
Borçlu cari hesabı	100	133	266	87
Avanslar	100	67	34	50

Misalde 1966 yılı standart sene olarak kabul edilmiş olup, yüzdeler şu şekilde hesaplanmıştır: (Bu hususta sadece kasa hesabı ele alınmıştır. Diğerleri de aynı şekilde bulunacaktır.)

1967 yılı :

600.000 — 525.000 75.000,— (1966 yılına nazaran 1967 yılındaki kasa artışı)

$$\frac{75.000 \times 100}{525.000}$$

14

% 14 kasadaki artış oranı (kasa hesabı 1967 yılı için 114 olarak gösterilecektir)

veya şu şekilde de hesaplanabilir :

525.000 100 kabul edilirse
600.000 x

$$\begin{array}{r} \hline 600.000 \times 100 \\ x \quad \hline 525.000 \end{array} \quad 114$$

1968 yılı :

525.000 — 480.000 = 45.000,— 1968 yılında kasa hesabı bu kadar azalmıştır.

$$\begin{array}{r} 45.000 \times 100 \\ \hline 525.000 \end{array} \quad \% 8,5 \text{ kasadaki azalma yüzdesi. 1968 yılında kasa mevcudu 1966 yılına nazaran \% 8,5 nispetinde azalmıştır, yani 1966 yılındaki kasa mevcudu 100 olarak kabul edilirse 1968 yılı kasa mevcudu } 100 - 8,5 = 91,5 \text{ olacaktır.}$$

Bu hesaplamalardan da anlaşılacağı gibi, hesaplamalarda hep 1966 yılının esas alınması gerekir.

C. Aktif kalemler arasındaki münasebetler

1 — Yatırım

Yatırım, sabit kıymetlerle dönen kıymetler arasındaki münasebeti ifade eder. Sabit kıymetlerle dönen kıymetler arasındaki bu nispet ne kadar düşük olursa o kadar iyi sayılır. Zira bu nisbetin küçülmesi iktisadiliği artırır.

$$\frac{\text{Sabit kıymetler} \times 100}{\text{Dönen kıymetler}} = \text{Yatırım}$$

2 — Sabit kıymetlerin ve dönen kıymetlerin aktife olan yüzdesi

Sabit kıymetlerin ve dönen kıymetlerin ayrı ayrı aktif yekûnuna nispet edilmesi, bu kıymetlerin toplam olarak aktifin ne kadarını teşkil ettiklerini bulmaya yarar.

$$\frac{\text{Sabit kıymetler} \times 100}{\text{Aktif yekûnu}} \quad (1)$$

$$\frac{\text{Dönen kıymetler} \times 100}{\text{Aktif yekûnu}} \quad (2)$$

Bilânçonun aktifinde zarar görülmekte ise, bu zararın hesaplamalar esnasında aktif yekûnundan düşülmesi gerekir. Bu durumda formülümüz şu şekli alacaktır:

$$\frac{\text{Sabit kıymetler} \times 100}{\text{Aktif yekûnu} - \text{zarar}} \quad (1)$$

$$\frac{\text{Dönen kıymetler} \times 100}{\text{Aktif yekûnu} - \text{zarar}} \quad (2)$$

Birinci formülün neticesi ne kadar düşük olursa durum bankanın lehine sayılır. Zira yatırım nispetini belirtirken ifade ettiğimiz gibi, bankanın parasını sabit kıymetlere bağlamaması onun iktisadiliğini artırır. Bunun aksi olarak, bir banka işletmesinde dönen kıymetler aktifin ekseriyetini teşkil eder. Dönen kıymetlerin bankanın iştigal konusuna giren kıymetleri ihtiva etmesi sebebiyle ikinci formül neticesinin yüksek çıkması tabii olduğu kadar faydalıdır da.

D. Pasif kalemler arasındaki münasebetler

1 — Borçlanma derecesi

Borçlanma derecesi, yabancı sermayenin umumi sermayeye (öz sermaye + yabancı sermaye) nispet edilmesi ile bulunur.

$$\frac{\text{Yabancı sermaye} \times 100}{\text{Umumi sermaye}} = \text{Borçlanma derecesi (\% olarak)}$$

Bir banka daha ziyade üçüncü şahıslardan temin ettiği paraları çalıştırdığından yabancı sermayeye ihtiyacı fazla olacaktır. Bu bakımdan borçlanma derecesinin yüksek çıkacağı muhakkaktır. Banka verimli çalıştığı müddetçe borçlanma derecesinin yüksek olması bankanın lehinedir.

2 — Otofinansman yüzdesi

İhtiyat akçeleri toplamının ödenmiş sermayeye nispet edilmesi bize otofinansman yüzdesini verir.

$$\frac{\text{İhtiyat akçeleri} \times 100}{\text{Ödenmiş sermaye}} = \text{Otofinansman yüzdesi (\% olarak)}$$

İhtiyat akçeleri toplamının büyük olması bankanın mali bakımından kuvvetli olduğunu gösterir. Bunun için otofinansman yüzdesinin yüksek olması iyiye işaret sayılır.

E. Aktif ve pasif kalemler arasındaki münasebetler

1 — Likidite

Likidite, bankanın borçlarını ödeyebilme kabiliyetini (gücünü) ifade eder. Aktifteki kıymetlerin paraya çevrilme müddetleri ile borçların kısa, uzun veya vadesiz olmaları gözönünde tutulduğu takdirde çeşitli dereceden likiditeler elde edilir. Burada bahis konusu olan husus, borçlarla dönen kıymetler arasındaki münasebetlerdir. Sırası ile şu likidite dereceleri mevcuttur:

Birinci dereceden likidite:

Emre hazır kıymetler x 100

Vadesiz borçlar

İkinci dereceden likidite :

Kısa vadede paraya çevrilebilen kıymetler x 100

Kısa vadeli borçlar

Üçüncü dereceden likidite :

Uzun vadede paraya çevrilebilen kıymetler x 100

Uzun vadeli borçlar

Bankalarda likidite durumu diğer işletmelere nazaran daha fazla öneme sahiptir. Bankanın iyi bir likidite siyaseti takip etmemesi, onun borçlarını ödeyememe gibi bir duruma düşmesine sebep olur: ki bu durumda bankanın iş hayatında muvaffak olması diye bir şey söz konusu olamaz.

F. Rantabilite

Rantabilite analizi bilânço ve kâr-zarar hesabındaki verilerden istifade edilmek üzere yapılır. Rantabilite kârın sermayeye

nispeti olup, banka işletmesinin başarısını ölçmeye yarar. Rantabilitenin umumi formülü şöyledir:

$$\frac{\text{Net kâr}}{\text{Sermaye}} \text{ Rantabilite}$$

Rantabiliteler sermaye nevine göre isim alır, şöyle ki:

(1) Ekonomik rantabilite

$$\frac{(\text{Net kâr} + \text{yabancı sermayeye verilen faiz}) \times 100}{\text{Umumi sermaye}}$$

(2) Mali rantabilite (öz sermaye rantabilitesi)

$$\frac{\text{Net kâr} \times 100}{\text{Öz sermaye}}$$

(3) Yabancı sermaye rantabilitesi

$$\frac{\text{Yabancı sermayeye verilen faiz} \times 100}{\text{Yabancı sermaye}}$$

G. Plâsmanlar

Bankaların gelir temin etmek maksadıyla paralarını yatırdıkları saha iki türdür: Ticarî ve malî. Plâsmanlar buna göre isim alır. Senetler cüzdanı, Avanslar ve Borçlu cari hesaplar ticarî plâsmanları meydana getirir. Bunlara mesleki krediler de katılabilir. Malî plâsman ise kanuni karşılıklar kasası, tahviller ve hisse senetleri cüzdanı ile iştiraklerden müteşekkildir.

Plâsmanlar banka işletmesinin parasının ne kadarını nereye yatırdığını anlamaya yaradığı gibi, icabında bankanın borç ve taahhütlerini yerine getirmek üzere geri çekebileceği bir kaynağı teşkil eder. Meselâ disponibiliteler bozukluğu ticari plâsmanlardan bir kısmının geri çekilmesini gerektirebilir.

Bu plâsman neveleri ile ilgili olarak birer misal verelim:

Umumi plâsman tablosu

	<u>1968</u>	<u>1969</u>	<u>FARK</u>
Ticarî	306.761.267,83	202.108.778,77	+ 104.652.489,06
Malî	63.680.836,64	47.490.176,17	+ 16.190.660,47
	<u><u>370.442.104,47</u></u>	<u><u>219.598.954,94</u></u>	+ <u><u>120.843.149,53</u></u>

Ticari plâsman tablosu

	<u>1968</u>	<u>%</u>	<u>1969</u>	<u>%</u>	<u>FARK</u>
Senetler cüzdanı	72.616.382,46	23,67	59.794.731,58	29,58	+ 12.821.650,88
Avanslar	165.186.234,50	53,86	95.511.210,48	47,26	+ 69.675.024,02
Eorçlu cari h.	68.958.650,87	22,47	46.802.836,71	23,16	+ 22.155.814,16
	<u>306.761.267,83</u>	<u>190</u>	<u>202.108.778,77</u>	<u>100</u>	+ <u>104.652.489,06</u>

Mali plâsman tablosu

	<u>1968</u>	<u>1969</u>	<u>FARK</u>	<u>%</u>
Kanuni karşı- lıklar kasası	63.147.269,14	47.129.473,17	+ 16.017.795,97	33,98
Tahviller ve hisse senetleri c.	533.567,50	360.703,—	+ 172.864,50	47,92
	<u>63.680.836,64</u>	<u>47.490.176,17</u>	+ <u>16.190.660,47</u>	

V — SONUÇ

Daha önce de belirttiğimiz gibi, banka finansal durum tabloları idareciler, hissedarlar, mevduat sahipleri ve banka ile ilişkileri olanlar yönünden büyük öneme sahiptir. Tablolar, bu kimseler tarafından çeşitli maksatlarla incelenir ve inleme neticesinde çıkarılan sonuçlara istinaden muhtelif kararlara varılır. Varılan bu kararlar ilgili tarafın menfaatlerini koruyucu nitelikte olduğu gibi, bundan banka işletmesi de lehte veya aleyhte müteessir olur. Bu bakımdan, bir banka faaliyetlerini ne derece sihatli ve gelir getirici bir şekilde yürütüyorsa, onun finansal tablolarının tetkiki daima lehte kararlar alınmasını sağlayacaktır.

Yalnız şu hususun da belirtilmesi gerekir ki, yapılan analiz ve kararların eksiksiz olabilmesi analize konu olacak finansal durum tablolarının doğruluk, samimiyet ve açıklık derecesine bağlı olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- 1 — Ralph D. KENNEDY ve Stewart Y. Mc MULLEN: Finansal Durum Tabloları (Çev.: Atilla GÖNENLİ), İstanbul, 1967.

- 2 — Cevat YÜCESOY : Bilânço Tahlilleri, İstanbul, 1964.
- 3 — Muzaffer EGESoy : Bilânço - Doğuşu, Yapısı, Analizi Ankara, 1962.
- 4 — Faruk TARKAN : Banka Muhasebesi, Ankara, 1959.
- 5 — Mübin DİKEL : Banka-Banka Muameleleri-Banka Muhasebesi, Ankara 1964.
- 6 — Halil ARSLANLI : Anonim Şirketler (IV. ve V. Kısım), İstanbul, 1961.
- 7 — Kenan ASAFKAN : İhtisas Muhasebeleri - Metodik Muhasebe Ansiklopedisi, Ankara, 1959.
- 8 — Banka Yıllık Raporları
 - Türk Ticaret Bankası A. Ş. 1963 yılı
 - Türkiye Vakıflar Bankası T. A. O. 1963 yılı
 - Raybank Türk Anonim Şirketi 1960 yılı
 - Akbank Türk Anonim Şirketi 1963 yılı
 - Türkiye Halk Bankası A. Ş. 1963 yılı
 - Türkiye Emlâk Kredi Bankası A. O. 1963 yılı
 - Türkiye İş Bankası Annual Report 1967